

ZAŠTO SU MALI PISCI PREŠUĆIVANI U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOJ HISTORIOGRAFIJI?

Anica Bilić

Kroz postmodernističku prizmu i književnopovijesnu optiku u članku se razmatra položaj malih pisaca u hrvatskoj literarnoj historiografiji. Odgovori na pitanje postavljeno u naslovu nisu sveobuhvatni, nego proizlaze iz autoričina promišljanja i upitanosti zašto su mali pisci ostali zanemareni, zaboravljeni i prešućeni u dosadašnjoj književnohistoriografskoj i kritičkoj praksi, kao i iz činjenice da je u suvremenom književnom znanstvu znatno pojačan interes za njih.

Pomoć i znanstveno uporište u osvjetljivanju problema položaja minornih pisaca u književnoj historiografiji nalazi ponajprije u znanstvenim radovima Dubravke Oraić Tolić i Burgharta Schmidta, s osloncem na konkretne i pojedinačne primjere pisaca iz Slavonije te kapitalna književnopovijesna djela nastala u 20. i početkom 21. stoljeća.

Ključne riječi: mali pisci, hrvatska književna povijest, znanost o književnosti, postmoderna

UVOD

Zašto u književnim povijestima i pregledima nastalim u 20. stoljeću nismo mogli pronaći imena pisaca poput Josipa Karlovića (1853.–1905.), Mladena Barbarića (1873.–1936.) ili Josipa Crepića Aurela (1890.–1940.)? Odgovor možemo pronaći u mjestu i položaju što ga navedeni pisci zauzimaju unutar hijerarhijski uspostavljenih književnopovijesnih nizova – oni pripadaju redu minornih pisaca, epigona ili pak pučkih pisaca, a hrvatska književna historiografija u svojih je 150 godina bila uglavnom povijest književnih veličina i novosti, gdje za minorne, epigonske i pučke pisce nije bilo mjesta. To nam pokazuje da je književna povijest promatrala književna djela u vremenskom slijedu i vrijednosnom sustavu, što nas upućuje na pitanje kriterija u klasificiranju i usustavljanju opsežne građe i načela izbora relevantnih pisaca i djela kojima su bili vođeni literarni historiografi, pa ćemo uočiti i prijepor između činjenica i vrijednosti. Svjedoci smo da je u suvremenom književnom znanstvu znatno pojačan interes za male pisce, njihova djela i opuse te potrebu ne samo njihova evidentiranja nego čitanja i valoriziranja sa suvremene točke, kao i usustavljanja u književne povijesti.¹ Zapažamo da u »posljednjih desetak godina javlja se povećano zanimanje za povijest književnosti«² nakon njezine krize nastale uslijed »tzv. ahistorijskih orijentacija u proučavanju književnosti koje su se pojavile i cvjetale osobito između pedesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća«³.

1. Prije negoli uđemo u književne i književnopovijesne razloge kao moguće odgovore na postavljena pitanja o položaju i značenju malih pisaca u hrvatskoj lite-

¹ Usp. panoramski (ne antologijski!) izdavački projekt *Slavonica* Slavonske naklade *Privlačica* iz Vinkovaca 1992. sa šest knjiga i 1994. u sto knjiga, potom okrugle stolove na Danima Josipa i Ivana Kozarca u Vinkovcima, koji, počevši 1995., aktualiziraju zanemarene ili pak male pisce iz Slavonije: Josipa i Ivana Kozarca, Jozu Ivakića, Nikolu Andrića, Isu Velikanovića, Vanju Radauša, Vladimira Lunačeka, Josipa Stjepana Relkovića.

² Milivoj Solar, »Paradigma povijesti književnosti«, u: Milivoj Solar, *Uvod u filozofiju književnosti*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2004., str. 342.

³ Milivoj Solar, *Povijest književnosti*, navedeno djelo, str. 203.

rarnoj historiografiji⁴, rođenju u pozitivizmu⁵, potrebno je osvijetliti neke aspekte i izvan književne razloge koji olakšavaju razumijevanje recentne pojave zanimanja za male pisce unutar književne znanosti. Pri tome moramo sociologiji književnosti prepustiti problem odnosa periferije i središta književnoga života, nepovezanosti regija, pitanje provincijalnosti te socijalne, društvene, političke, svjetonazorne i ideološke razloge što su utjecali na zapostavljenost pojedinih pisaca ili ih pak aktualizirali objelodanjivanjem, kao primjerice Antologija srijemskih pisaca *Hrvatska riječ u Srijemu* 1995. u izdanju Ogranka Matice hrvatske Tovarnik i Zagreb. Ulasku malih i zanemarenih pisaca u hrvatsku literarnu historiografiju prethodili su manje ili više ambiciozni pokušaji sastavljanja hrestomatija i zbirki zavičajnih i zapostavljenih pisaca⁶, ponajviše pjesnika, čiji su tekstovi skupljali prašinu po arhivima i zavičajnim odjelima knjižnica, a njihovi osviješteni priređivači bili su pritom vođeni više načelom zavičajnosti i reprezentativnosti negoli literarnosti i estetičnosti.⁷

⁴ Male pisce stručno nazivamo i minornim piscima, to jest, u doslovnom značenju toga leksema, drugorazrednima, što danas doživljavamo s popriličnim pejorativnim prizvukom te sam se u članku radije opredijelila za termin mali pisci.

⁵ Početkom hrvatske znanosti o književnosti Miroslav Šicel smatra 1856. godinu, kada je Ivan Kukuljević Sakcinski objavio knjižicu i svojevrstu antologiju *Pjesnici hrvatski XV. vijeka* s pjesmama i životopisima pjesnika, pa naznačujemo da 2006. godine obilježavamo 150 godina hrvatske znanosti o književnosti.

Usp. Miroslav Šicel, *Povijesti i povjesničari hrvatske književnosti* (Sto godina hrvatske književne historiografije, 1850-1950), Drugi hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova I., Hrvatsko filološko društvo Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb 2001., str. 9-18.

⁶ *U sjeni transcendencije, hrvatsko pjesništvo od Matoša do danas: antologija*, sastavili i priredili Neven Jurica i Božidar Petrač, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1987.;

Lirika Velikoga petka, priredio Ante Stamać, Erasmus naklada, Pasijska baština, Zagreb 1998.;

Hrvatska božićna lirika, od Kranjčevića do danas: antologija, priredio Božidar Petrač, Naklada Jurčić, Biblioteka Vrilo, knj. 1, Zagreb 2000.;

Hrvatska uskrсна lirika od Kranjčevića do danas: antologija, priredio Božidar Petrač, Naklada Jurčić, Biblioteka Vrilo, knj. 2, Zagreb 2001.

⁷ Za vinkovački prostor kao ilustraciju možemo navesti sljedeća izdanja: *Cibalae* Lirika MCMLV (Vinkovci 1955.), *Slavonske minijature* (Biblioteka Vez, knj. 5, Osijek 1961.), *Šest lica u ravnici* (Vinkovci 1961.), Dionizije Švagelj, *Klasovi za prijestolnicu srca, antologija pjesnika vinkovačkoga kraja* (1964.), *Osamljeni svirač*, Lirika sedmorice (Umag 1971.), *Zaljubljenici Cibalae*, urednika Vladimira Rema (Vinkovci 1976.), *Čitamo šokačke pjesnike i Čitamo vinkovačke pjesnike* (Knjižnica kulturnog identiteta, SN Privlačica, Vinkovci 1992.), Mađer, Miroslav, *Vinkovci u stihu* (Vinkovci 1999.) i dr.

Literarna historiografija, usredotočena na praćenje razvojne linije, za volju primjene pojma književne evolucije i kategorije inovacije izdvajala je najvažnije, najizrazitije odlike, originalne osobnosti i dominantne pojave u književnopovijesnom slijedu te ih razvrstavala po rodovima, školama, pokretima i razdobljima, a zanemarivala je sekundarno i neoriginalno. Marljivo prikupljanje građe, njezino klasificiranje i sređivanje te svrstavanje u hijerarhijske nizove tijekom stopedesetgodišnjega iskustva hrvatske književne historiografije pokazalo je kako svako razdoblje ima svoju dominantnu oznaku, što razdvaja inovativno od tradicionalnoga, premda ne postoji stroga granica između novoga i staroga poetološkoga modela. U takvu su književnopovijesnom pogledu minorni pisci ostali zanemareni i zaboravljeni, a književna se historiografija čitala kao povijest ili pregled književnih velikana i veličina, to jest velikih pisaca i antologijskih djela, koji se nalaze na vrhu hijerarhije književnih vrijednosti, a u podnožju je piramide zapostavljeno i malo. Takav autoritarni pristup, što nastoji objektivirati svoje spoznaje i ocjene te se trsi prikazati ih općeprihvaćenima, ozbiljno je poljuljan s nekoliko aspekata.

Osim toga, valja uzeti u obzir krizu književnopovijesne metode i mišljenja koju je izazvalo inzistiranje na književnim tekstovima, pri čemu se gubio iz vida i čitatelj i pisac, to jest cjelina književne komunikacije, što je pogodovalo izostanku promatranja pisca uopće kao pošiljatelja, dakle sastavnoga dijela toga procesa. Uzroke toj krizi Milivoj Solar vidi u slabljenju dijakronijske orijentacije povijesti književnosti i jačanju sinkronijske orijentacije u književnoj znanosti te precizira taj proces: »Povijest književnosti nakon Drugog svjetskoga rata donekle je potisnuta iz središta znanstvenoga proučavanja književnosti prema rubovima jer su nova kritika, tzv. imanentna interpretacija, formalizam i strukturalizam dali prednost sinkroniji.«⁸ Kriza povijesti književnosti, prema Milivoju Solaru, doseže vrhunac pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća.⁹

2. U ovom se radu u prvom redu želi osvjetljenje i razjašnjenje pojačanoga interesa za male, zanemarene i zaboravljene pisce i njihova djela potražiti i promatrati iz postmodernističkoga rakursa, to jest iz »zanimanja postmodernosti za sve što je lokalno, periferno, na rubu društva, ono što je dosada manje-više bilo

⁸ Milivoj Solar, »Paradigma povijesti književnosti«, u: Milivoj Solar, *Uvod u filozofiju književnosti*, str. 341.

⁹ Milivoj Solar, *Povijest književnosti*, navedeno djelo, str. 200.

zanemarivano»¹⁰. U postmodernoj kulturi veliko se značenje pridaje dijalektnoj jezičnoj tradiciji (*Šokačka rič*, 2003., Vinkovci i dr.), perifernoj gradskoj kulturi (udruge *Vinkovački šokački rodovi*, Vinkovci, *Šokačka grana*, Osijek i sl.), seoskom načinu života (seoski turizam), povratku prirodi (ekopokreti), zanimanju za folklor (*Vinkovačke jeseni*, *Đakovački vezovi* i dr.) i tradicijski život (*Šokačko sijelo* u Županji, *Iločka berba grožđa* u Iloku, *Mladost i ljepota Slavonije* u Starim Mikanovcima, itd.).¹¹ Razloge pojačanom zanimanju za profesionalno i analitičko iščitavanje, ponovno vrednovanje te usustavljanje djela i opusa malih pisaca u književnopovijesne tijekove hrvatske literature nalazimo, uz ostalo, u postmoderni, a uzroke u proturječnosti između moderne i postmoderne. Promotrimo li estetiku moderne, možemo uvidjeti da u njoj dominira kategorija originalnosti, provokacije i šoka, dok u postmodernizmu dominira kategorija citata i poetika navodnika.

Dubravka Oraić Tolić u knjizi *Teorija citatnosti* tvrdi da u razdoblju postmoderne i postmodernizma dominira ilustrativna citatnost, odnosno muzejska i arhivarska citatnost, koja jača kulturni kanon. Postmodernistički umjetnici »stavljaju se u podređen položaj, doslovce prepisuju i preslikavaju tekstove vlastite tradicije i suvremene kulture kako bi pokazali da tradicija i kultura postoje, da se ne smiju zaboraviti, nego da se moraju svim sredstvima, pa i jednostavnim neprerađenim citatima, čuvati od uništenja«¹².

Dok se u umjetnosti modernizma uspostavlja hijerarhija, u postmodernizmu različitosti mirno koegzistiraju te uz demokratičnost u postmodernoj umjetnosti vlada egalitarna strategija pa nema potrebe stvarati hijerarhijske nizove i ljestvice i po njima rangirati pisce i djela jer postmoderna dovodi u pitanje sve vrijednosti, sumnjiči sva mjerila te otvara perspektivu proizvoljnosti. Za postmodernističkoga povjesničara književnosti i znanstvenika svi pisci, i mali i veliki, vrijedni su pozornosti, a pitanje literarne vrijednosti ostaje i dalje estetičko pitanje. U ranijim književnim povijestima »povijesni proces procjenjujemo prema vrijednostima, a sama skala vrijednosti izvedena je iz povijesti«¹³. Danas međutim u književnoj

¹⁰ Usp. Nikola Dogan, *U potrazi za Bogom, Kršćanin u postmodernom vremenu*, Biblioteka Diacovensia, Studije 5, Teologija, Đakovo 2003., str. 312.

¹¹ Nikola Dogan, navedeno djelo.

¹² Dubravka Oraić Tolić, *Teorija citatnosti*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1990., str. 210.

¹³ Milivoj Solar, »Spekulativna povijest književnosti«, citirano prema: Milivoj Solar, *Smrt Sancha Panze i drugi eseji*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2006., str. 284.

povijesti nisu upitne činjenice nego vrijednosne prosudbe. Dok se u modernizmu negira tradicija i inzistira se na diskontinuitetu, u postmodernizmu se uključuje tradicija te se otud inzistira na kontinuitetu, što ide u prilog nastajanju književnih povijesti koje uključuju i prešućivane pisce (iz dijaspore¹⁴, egzila¹⁵ i katoličke pisce¹⁶, dakle one *in* i one koji su bili *aut*), uz velike pisce pokazuje se interes i za male, zanemarene, provincijalne, regionalne, zavičajne pisce (one gore – one dolje)¹⁷ te različito ideološki orijentirane, koji zajedno dolaze i nalaze se na okupu (lijevo – desno).¹⁸ U tome prepoznajemo uključivost kao jednu od odlika postmoderne.

Drukčijemu književnopovijesnom pogledu na male pisce pogodovale su i tri paradigme postmoderne, koje navodimo prema knjizi *Postmoderna – strategije zaborava* Burgharta Schmidta:

1. historijski eklekticizam
2. autohtoni regionalizam
3. tehnologija moderne¹⁹

Postmodernizam se zalaže za pluralizam tolerancije te pokušava integrirati prikaz mnogostrukosti kulturnoga doživljavanja. Ne okreće se protiv modernoga

¹⁴ Npr. Stjepan Blažetin, *Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas*, Knjižnica Neotradicija, kolo 2, knjiga 4, Ogranak Matice hrvatske Osijek i Hrvatski znanstveni zavod Pečuh, Osijek – Pečuh 1998. i dr.

¹⁵ Usp. Vinko Grubišić, *Hrvatska književnost u egzilu*, Knjižnica Hrvatske revije, redovita izdanja, knjiga 17, Barcelona – München 1991.

¹⁶ *45 emigrantskih pisaca*, priredio Šimun Šito Ćorić, Sekcija DHK i Hrvatskoga centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb 1991.

¹⁷ Šimun Šito Ćorić, *60 hrvatskih emigrantskih pisaca*, Hrestomatija s bio-bibliografskim podacima, Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskoga centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Prosvjeta, Bjelovar 1995.

¹⁸ Vladimir Lončarević, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900–1945)*, Alfa, Zagreb 2005.

¹⁹ Goran Rem – Helena Sablić Tomić, *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb 2003.

¹⁸ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada P. I. P. Pavičić, Zagreb 1997.

Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb 1997.

¹⁹ Burghart Schmidt, *Postmoderna – strategije zaborava*, Školska knjiga, Zagreb 1988., str. 25.

i suvremenoga nego nastoji »historijska iskustva povezati s autohtonim, svakodnevnim oblicima izražavanja i najnovijim razvojem moderne tehnike«²⁰.

Na temeljima tih triju paradigmi nastali su potrebni uvjeti za pomak u književnoj historiografiji, koja će uključiti sva dosadašnja postignuća lokalne regije, a u tome obilato pomaže suvremena tehnologija, INTERNet, načinjene bibliografije i baze podataka. Prije, bez informatičke opreme, nije bila moguća takva, velika koncentracija književnopovijesnih podataka i njihova klasifikacija; ujedno je povećana i njihova dostupnost, brzina i lakoća ovladavanja njima. Uslijed tehničke, elektroničke komunikacije sve je u sinkroniji i slikama, koje potiskuju dijakronijsku dimenziju, bitnu za književnopovijesno osmišljavanje književnih činjenica. Zahvaljujući informatičkoj opremi i elektroničkim medijima, opsežnost građe, njezina obradba i usustavljanje više se ne smatraju problemom.

Osjeća se određena napetost između internacionalnoga, nacionalnoga i regionalnoga, što je evidentno i u samim terminima svjetske, nacionalne i regionalne (zavičajne) književnosti, a osobito nacionalnoga i regionalnoga u hrvatskoj književnoj historiografiji, što znači da postmoderna nije ušla u svijest svih pojedinaca, profesionalnih proučavatelja književne zbilje i njezinih povijesnih tijekova, odnosno pokazuje kako nijedno razdoblje nije jedinstveno nego je mješavina silnica staroga i novoga. Naime, Dubravka Oraić Tolić tvrdi da je »postmoderna (je) globalistička kultura orijentirana na prostor. Vrijeme, osnovni nositelj moderne kulture, modernoga razmišljanja o povijesti i moderne historiografije, u ovoj je velebnoj čitanki (*Slavonski tekst hrvatske književnosti*, o. a.) zamijenjeno interesom za posve određeni kulturni prostor, i time je cijela koncepcija književne i kulturne povijesti preokrenuta naglavce: književni se razvoj vezao uz prostor, a povijest se pretvorila u topografiju.«²¹ Polazeći od kategorije prostora, književni povjesničar Vinko Brešić ponudio je 2003. razdiobu hrvatske književnosti po topografskom ključu na dva dijela: sjeverni – južni, tj. panonski – mediteranski ili kopneni – primorski književni diskurs.²² Kategorija prostora olakšala je ulazak

²⁰ Burghart Schmidt, navedeno djelo, str. 24–25.

²¹ Dubravka Oraić Tolić, »Povijest kulture iz prostorne vizure«, *Kolo*, god. XIV., br. 2, Matica hrvatska, Zagreb 2004., str. 401–404.

²² Vinko Brešić, »Slavonska književnost i novi regionalizam«, *Umjetnost riječi* XLVII, 4, Zagreb 2003., str. 213–271.

Vinko Brešić, *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Osijek 2004.

u književnopovijesne preglede piscima čiji književni rad ima veću kulturološku vrijednost i značenje za lokalnu zajednicu i manju sredinu, a ne veliku literarnu, umjetničku vrijednost u nacionalnoj književnosti. Zapravo, suvremeni književni povjesničari u izboru relevantnih djela i pisaca daju prednost činjenicama, nastojeći nijednoga pisca ne prešutjeti, zaboraviti ili označiti nevažnim i bezvrijednim. Potreba spremanja na milenijskom prijelazu i utvrđivanja bilance stoljeća te opća kriza vrijednosti preslikala se i na literarnu historiografiju, koja se radije utječe objektivnom, provjerljivom činjeničnom stanju uvažavajući i minorne pisce, njihova djela i opuse kao relevantne književnopovijesne činjenice, a vrijednosne prosudbe stavlja u drugi plan, odnosno ostavlja naknadnoj analizi i prevrednovanju. Književnopovijesne činjenice uzimaju prevlast nad vrijednosnim prosudbama koje pripadaju književnoj kritici i interpretaciji.

Uzrok vitalnosti pojedinih malih pisaca krije se u postmodernističkom poimanju kulture, ponajprije u postmodernističkom ukidanju hijerarhije vrijednosti te shvaćanja kulture kao riznice u koju pohranjujemo, spremamo kulturna dobra kao u muzej ili antikvarijat. Postmodernistički umjetnici ne vode ravnopravan dijalog s riznicom tradicionalne kulture, nego se svjesno stavljaju u podređen položaj, doslovce prepisuju, preslikavaju tekstove vlastite tradicije i suvremene kulture kako bi dokazali da tradicija i kultura postoje.²³ U postmodernističkom dobu nastojanja su usmjerena na čuvanje i očuvanje tradicije i kulture te na povratak iskonskim vrijednostima.²⁴ U postmoderni tradicija ima autoritarnu moć, a tekst postaje uzor, zato ga pomno čuvamo od zaborava. Postmodernistički pristup književnosti uvažava i uključuje sve, ne usuđuje se odrediti što je bolje a što gore; stoga je s pozicije postmodernističke svijesti favoriziranje malih pisaca razumljivo.

Književne, dramaturške i izvedbene preobrazbe pojedinih literarnih tekstova prijašnjih razdoblja svjedoče o tome kako se u postmodernizmu književni materijal reciklira, citira, persiflira, nanovo prorađuje, prilagođuje, prevodi iz pisanoga u izvedbeni medij te se pojedina književna djela sele iz književnosti u kazalište, potom u film i nastavljaju živjeti u suvremenim medijima, što je u skladu s jednim od imperativa postmodernoga stanja – utiskivanjem u masmedijsku kulturu.²⁵

²³ Dubravka Oraić Tolić, *Paradigme 20. stoljeća, Avangarda i postmoderna*, Zagreb 1996.

²⁴ Usp. Dubravka Oraić Tolić, navedeno djelo.

²⁵ Npr. revitalizaciji i popularizaciji Ivana Kozarca te njegova lika Đuke Begovića pridonijela je aktualizacija u kazalištu i suvremenim medijima, posebice kazališne preradbe.

Konačno, korjenito se promijenilo stajalište prema kreativnosti i napušteno je uvriježeno mišljenje prema kojemu je stvaralaštvo podrazumijevalo stvaranje djela visoke vrijednosti, a njihova se kreatora smatralo izuzetnim i odabranim pojedincem. Napuštanjem takva mišljenja u književnoj historiografiji i znanstvu otvoren je prostor promatranju i proučavanju trivijalne i pučke književnosti. Napuštaju se

televizijska i filmska adaptacija. Drama *Đuka Begović* praizvedena je u osječkom kazalištu 13. travnja 1973. u režiji Ivana Martona, a glavnoga protagonista odigrao je Fabijan Šovagović. Kazališnom preradbom i kasnijom TV adaptacijom Miroslav Mađer utiskuje u masmedije lik Đuke Begovića. *Đuka Begović* dobiva 1976. još jedan žanrovski medijski oblik, *monodramu*, koju izvodi Fabijan Šovagović u sklopu repertoara *Teatra u gostima* putujući po mnogim mjestima i ostvarivši jedan od vrhunaca svoje glumačke karijere. Ivo Gregurević nastavljač je monodrame te se 2004. sa stotinjak izvedbi po hrvatskim školama uključuje u kampanju *Život može biti lijep*. Igrani film *Đuka Begović* u režiji Branka Schmidta 1991. definitivno utiskuje u suvremene medije Kozarčeva *Đuku Begovića*.

Usp. Anica Bilić, »O knjiškom bečaru i njegovu prototipu«, *Putujući Slavonijom, Godišnjak za povijest, kulturu, pouku i rasonodu*, SN »Privlačica«, Vinkovci 2005., str. 78–94; »Ivan Kozarac i literarna Slavonija«, *Dani Hvarškoga kazališta*, Prostor i granice hrvatske književnosti i kazališta, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Književni krug, Zagreb – Split 2006., str. 431–446; »Između Krnjaša i Nevkoša«, *Kolo*, časopis Matice hrvatske, god. XV, br. 4, Zagreb, zima 2005., str. 28–48.

Dodajmo još jedan primjer: Legenda o svetomu Boni očuvana je do danas unatoč velikoj vremenskoj distanciji te ujedinjuje sjećanje na arhaičnu rimsku baštinu, iskustva rimskih mučenika ranokršćanske zajednice i vrednote kršćanskoga srednjovjekovlja te žanr legendi, koje su pripadale neliturgijskom knjiškom repertoriju srednjovjekovne književnosti. I danas se legenda o svetome Boni čita i uvažava ne samo u književnom nego i u znanstvenom diskursu, potvrđujući Jollesov zaključak u analizi legende kao jednostavnoga oblika da se »kršćanska legenda kakva se izgradila u katoličkoj crkvi od prvih stoljeća naše ere i održala do danas«. Žanrovske konvencije legende zadržane su uistinu do danas te navedenu legendu možemo pronaći utisnutu u masmedije, festival duhovne glazbe Bonofest, potom u virtualnom okruženju, primjerice onom namijenjenom mladeži na *blogu*, tzv. *blogovcima*. Prijelaz iz književnoga djela u tiskovne i elektroničke medije pokazuje da je dotični svetac iz 3. stoljeća nazočan i u suvremenoj kulturi 21. stoljeća. Bez obzira na to što dominira racionalistička filozofska tradicija, što je odavno prevladan modus romanse u svetačkim životopisima te je bitno izmijenjen recepcijski obzor recentnih čitatelja, legenda o svetome Boni još uvijek se čita, čuva, citira i proučava, a u njezinu očuvanju i revitalizaciji sudjeluju, uz usmenu i pisanu književnost, i suvremeni mediji, tisak i INTERNET te glazbene manifestacije kao što je Bonofest. U tome se očituje postmoderni odnos prema tradiciji, kojoj se pristupa s uvažavanjem te ju se uključuje u suvremenost, smatra se dostojnom nasljedovanja te se s njom ozbiljno računa u budućnosti, čime se održava kontinuitet.

Usp. Anica Bilić, »Sveti Bono na presjecištu književne riječi i teorijske misli«, *Diacovenzia*, XIII, 2, Đakovo 2005., str. 287–315.

termini elitne književnosti, pojedini žanrovi ne motre se više kao visokohijerarhizirani ili visokokanonizirani, dokidaju se podjele na visoki i niski stil. Krajem 20. stoljeća došlo je do probijanja granica stroge disciplinirane autonomije znanosti o književnosti i epistemološke potvrde povijesti književnosti, koje propituju svoju terminologiju i metodologiju. Sumnja u postojanje stabilnih entiteta u filozofskim promišljanjima otvorila je prostor lokalno obilježenim konstruktima, nastalim ostvarenjem različitih lokalnih naracija. Osim toga, postmodernizam dovodi do promjena stajališta prema originalnosti i tradiciji. Ne zaboraviti tradiciju i kulturu, nego ih čuvati od uništenja te se prisjećati svojih iskonskih vrijednosti, prepoznati ih i očuvati od zaborava u novoj civilizaciji 21. stoljeća imperativi su postmodernoga stanja, što su inicirali ponovljeno čitanje tradicije, njezino ponovno potvrđivanje i prevrednovanje te određivanje mjesta i značenja pojedinih autora, njihovih opusa i djela unutar književnopovijesnih i vrijednosnih nizova što ih je stvorila modernistička svijest. Dok modernistička svijest pristupa književnosti praveći selekciju prema načelu originalnosti i inovacije te uspostavlja hijerarhijsku ljestvicu, postmodernistička uvažava i uključuje sve kako bi dokazala da tradicija i kultura postoje. U takvim su čitanjima došli do izražaja ne samo nedostatno istraženi, zanemareni i zaboravljeni minorni pisci, njihovi opusi i djela, nego i nova gledišta te varijabilnost estetskih mjerila i kriterija vrednovanja, uvjetovana povijesno, lokalno, naraštajno, pa i subjektivno, ovisno o pojedinačnom doživljaju samoga interpretatora. Milivoj Solar objašnjava nastale promjene u literarnoj historiografiji promjenom paradigme, što znači da dijakronijski pristup književnosti i dijakronijski karakter književne povijesti potiskuje sinkronijski pristup, svojstven novoj kritici, tzv. imanentnoj interpretaciji, formalizmu i strukturalizmu.²⁶

3. U skladu s Barčevom tezom veličine malenih, suvremeni je trend i postmoderno stanje u kojemu nema stroge hijerarhijske ljestvice jer postmodernizam je doba uključivosti, a ne isključivosti kao modernizam, zbog čega se otvara prostor minornim autorima, koji su također autentični pisci i sastavni dio književnoga života i njegova tijeka. Često pozivanje na Barčevu sintagmu o veličini malenih

²⁶ Milivoj Solar, »Paradigma povijesti književnosti«, u: Milivoj Solar, *Uvod u filozofiju književnosti*, str. 341–354.

izaziva njezinu preinaku u sintagmu o značenju i važnosti zanemarivanih, zaps-tavljenih i malih pisaca, što književni povjesničari metaforički prikazuju slikom lanca koji puca na najslabijoj karici i tako ističu važnost malih i velikih karika za njegovu čvrstoću i cjelovitost. U novije vrijeme književne povijesti i pregledi popunjuju se brojnim i tek navedenim podacima o zaboravljenim piscima i nji-hovim djelima, pohranjenim u zavičajnim knjižnicama i arhivima, ostavljajući prostora naknadnoj analizi. Zanemareni i minorni pisci nepoznati su hrvatskoj literarnoj historiografiji, a djela nepotvrđena u kritičkoj recepciji i nedostupna suvremenoj čitateljskoj javnosti, uglavnom odavno zaboravljena na policama arhiva i samostanskih knjižnica. Je li im ondje mjesto, ako nije u književnim povijestima i pregledima?

Arhivski i muzejski pisci, uvjetno tako nazvani, ipak su pronašli put za ula-zak u hrvatsku književnu povijest. Knjiga *Slavonski tekst hrvatske književnosti* Helene Sablić-Tomić i Gorana Rema, objavljena 2003. u izdanju Matice hrvatske u Zagrebu, usmjeruje hrvatsku književnu historiografiju prostornoj organiziran-osti i topografskom načelu. Posebna joj je važnost u tome što književnopovijesni pregled slavonskoga dijela hrvatske književnosti obuhvaća dugo razdoblje od početaka pismenosti do 1999. i što smo dosad osnovne podatke morali crpiti iz brojnih izvora, a sada su brojni podaci dostupni u jednoj knjizi koja okuplja i usustavljuje bogatu književnu baštinu, nastajalu tijekom nekoliko stoljeća na prostoru Slavonije i Srijema. U skladu s Vodnikovom tezom o postupnom nastajanju književne povijesti, ta je knjiga oslonjena na prethodna književnopovijesna postignuća i slavonistička istraživanja, što je vidljivo u bibliografiji. Autori su se mogli osloniti na veliko, ali nedostatno književnopovijesno iskustvo i postignuća svojih prethodnika i suvremenika, koji su prije njih klasificirali građu, skupljali bio-bibliografske podatke, donosili vrijednosne ocjene, kritike te komentare, i sami vođeni idejom sintetskoga prikaza slavonskoga udjela u povijesti hrvatske književnosti. Premda je sâm po sebi bio zahtjevan u smislu svladavanja i usustav-ljivanja opsežne i rasute građe, što uglavnom nije ušla u sastav dosadašnjih povijesti nacionalne književnosti, koja je težila vrhuncima i imala pogled usmjeren prema gore, taj književnopovijesni pregled i njegov pogled usmjeren je prema dolje, ili, kako se to Barčevom terminologijom naziva, prema veličini malenih, te ga možemo nazvati književnopovijesnim pregledom zaboravljenih i minornih pisaca. U knjizi *Slavonski tekst hrvatske književnosti* jasno se osjećaju imperativi postmodernoga

stanja, koji su i inicirali to uporno nastojanje da se načini sinteza slavonističkoga tijeka hrvatske književnosti:

- tradicija i kultura ne smiju se zaboraviti nego čuvati od uništenja
- treba se »prisjetiti svojih iskonskih vrijednosti, prepoznati ih i tako očuvati u novoj civilizaciji 21. stoljeća«²⁷
- potrebno je održati kulturno sjećanje i samopoštovanje te i unaprijediti vlastiti civilizacijski iskon²⁸

Citati ispod slikovnih priloga u *Slavonskom tekstu hrvatske književnosti* potvrđuju ilustrativni tip citatnosti koji može biti pouzdani periodizacijski kriterij prema kojemu taj književnopovijesni pregled možemo smatrati postmodernim tekstom, a u sklonosti prema fragmentu prepoznajemo jednu od odlika postmoderne literature i kulture. Osim toga, načinjeni pregled nije završen posao nego solidan početak, budući da dosadašnja proučavanja nisu bila dostatna, te je potrebno nakon ponovnoga iščitavanja pojedinih pisaca i opusa te hermeneutičkoga pristupa djelima kritički potvrditi i estetski propitati njihove dosege.

U recentnim slavonističkim istraživanjima osjeća se puno senzibiliteta prema kulturnoj i književnoj baštini, što bismo ga, pozivajući se na Nietzschea i njegov esej *O korisnosti i štetnosti historije za čovjekov život*, mogli nazvati *antikvarnim duhom* jer se očituje u tome što sentimentalno prijanja uza sve što određena tradicija pruža. »Moderni pozitivistički mentalitet skuplja, istražuje, pohranjuje sve što može potvrditi suvremeni znanstveni relativizam, uperen protiv nekadašnje hijerarhijske i autoritarne slike svijeta. Taj relativizam spaja se u antikvarnom pristupu često s motivima lokalnog patriotizma, među kojima Nietzsche kao jedan od najjačih razabire težnju za ograničenom, zavičajnom identifikacijom s domaćim spomenicima i običajima, na temelju uvjerenja koje je prije svega osjećaj sigurnosti i uklopljenosti u predaji koja iskazuje kontinuitet.«²⁹

²⁷ Dubravka Oraić Tolić, *Teorija citatnosti*, str. 210.

²⁸ Isto.

²⁹ Friedrich Nietzsche, *O korisnosti i štetnosti historije*. Citirano prema: Viktor Žmegač, »Povijesni roman danas«, *Republika* 5–6, Zagreb 1991., str. 59.

ZAKLJUČAK

Postmoderna, koja ugrožava povijest književnosti svojim gubitkom vjere u zakonitost, potom svojim skepticizmom i relativizmom te se ne usuđuje reći tko je bolji ili gori, olakšava i omogućuje ulazak malih pisaca u književnu povijest i znanost.

Vratimo li se na početno pitanje koje aktualizira položaj konkretnih, malih pisaca poput Josipa Karlovića, Mladena Barbarića i Josipa Crepića Aurela, možemo zaključno ustvrditi da su stvoreni uvjeti za ulazak i drugih malih, nepoznatih, zaboravljenih, nepriznatih ili zanemarenih pisaca u književnu povijest, ali i za potrebnu analizu, revalorizaciju te određivanje njihove važnosti i značenja u književnosti, što se odvija zahvaljujući ekspertnim nastojanjima i naporima brojnih književnih znanstvenika unutar znanstvenih i visokoobrazovnih ustanova te znanstvenoistraživačkih projekata, kakav je primjerice *Od građe do analize, nepoznati i zaboravljeni hrvatski pisci XIX. i XX. stoljeća* glavnoga istraživača, Dubravka Jelčića.

I *Dani Hvarškoga kazališta* svojim znanstvenim skupovima, slijedeći periodizacijsku strukturu obilježenu vremenom, smjenom stilskih formacija te određenim žanrovima i književnim veličinama tijekom tridesetak godina svojega održavanja, postupno postaju postmodernima prešavši na tematski ustroj *Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu 2004.*, potom *Prostor i granice hrvatske književnosti i kazališta 2005*. Nakon iscrpljenih mogućnosti³⁰, slutnje jednoga kraja i novoga početka, posve je logično došlo na red proskribirano, zanemareno, prešućeno, zabranjeno, zaboravljeno, zapostavljeno, tabuirano, ne samo na *Danima Hvarškoga kazališta* nego i u hrvatskoj književnoj znanosti i svakom njezinom znanstvenom području posebno.

³⁰ Tj. nakon nastanka kapitalnih književnopovijesnih djela tijekom 20. i početkom 21. stoljeća: Vodnikove, Georgijevićeve, Ježićeve, Kombolove, Šicelove, Jelčićeve, Frangešove, Novakove *Povijesti hrvatske književnosti*, potom Batušićeve *Povijesti hrvatskoga kazališta*, Nemeceve *Povijesti hrvatskoga romana* i dr.

LITERATURA

45 emigrantskih pisaca, priredio Šimun Šito Ćorić, Sekcija DHK i Hrvatskoga centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb 1991.

Andrić, Nikola, *Iz ratničke književnosti, Literarna slika XVIII. vijeka*, Tiskara Antuna Scholza, Zagreb 1902.

Andrić, Nikola, *Pod apsolutizmom, Iz ratničke književnosti hrvatske*, Slavonica, prinosi Slavonije hrvatskoj književnosti i povijesti, knjiga 35, SN »Privlačica«, Vinkovci 1994.

Batušić, Nikola, *Povijest hrvatskoga kazališta*, Školska knjiga, Zagreb 1978.

Blažetin, Stjepan, *Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas*, Knjižnica Neotradicija, kolo 2, knjiga 4, Ogranak Matice hrvatske Osijek, Hrvatski znanstveni zavod Pečuh, Osijek – Pečuh 1998.

Brešić, Vinko, »Slavonska književnost i novi regionalizam«, *Umjetnost riječi* XLVII, 4, Zagreb 2003., str. 213–271.

Brešić, Vinko, *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Osijek 2004.

Dogan, Nikola, *U potrazi za Bogom, Kršćanin u postmodernom vremenu*, Biblioteka *Diacovensia*, Studije 5, Teologija, Đakovo 2003.

Ćorić, Šimun Šito, *60 hrvatskih emigrantskih pisaca*, hrestomatija s bio-bibliografskim podacima, Šimun Šito Ćorić, Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskoga centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Prosvjeta, Bjelovar 1995.

Eliot, Thomas Stearns, *Tradicija, vrijednosti i književna kritika*, Matica hrvatska, Zagreb 1999.

Flaker, Aleksandar, »Nacrt za periodizaciju novije hrvatske književnosti«, *Umjetnost riječi*, 3, Zagreb 1967.

Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske – Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana 1987.

Grubišić, Vinko, *Hrvatska književnost u egzilu*, Knjižnica Hrvatske revije, Redovita izdanja, knjiga 17, Barcelona – München 1991.

Hrvatska riječ u Srijemu, Antologija srijemskih pisaca, Ogranak Matice hrvatske Tovarnik i Zagreb 1995.

Jelčić, Dubravko, *Povijest hrvatske književnosti: tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb 1997.

Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1993.

Lončarević, Vladimir, *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900-1945)*, Alfa, Zagreb 2005.

Mihalić, Slavko, »Panorama stoljeća«, *Forum*, XXXX. god., br. 1–3, HAZU, Zagreb 2001.

Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb 1994.

Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.*, Znanje, Zagreb 1998.

Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, Školska knjiga, Zagreb 2003.

Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti, Raspeta domovina*, sv. 1, Marjan tisak, Split 2004.

Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti, Između Pešte, Beča i Beograda*, sv. 2, Marjan tisak, Split 2004.

Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti, Sjećanje na dobro i zlo*, sv. 3, Marjan tisak, Split 2004.

Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti, Suvremena književna republika*, sv. 4, Marjan tisak, Split 2004.

Oraić Tolić, Dubravka, *Teorija citatnosti*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1990.

Oraić Tolić, Dubravka, *Paradigme 20. stoljeća*, Avangarda i postmoderna, Zagreb 1996.

Oraić Tolić, Dubravka, »Povijest kulture iz prostorne vizure«, *Kolo*, god. XIV., br. 2, Matica hrvatska, Zagreb 2004., str. 401–404.

Peić, Matko, *Slavonija – književnost*, Mala teorijska biblioteka, sv. 17, Osijek 1984.

Rem, Goran i Sablić–Tomić, Helena, *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb 2003.

Povijest hrvatske književnosti, knj. 1–5, Biblioteka povijesti, Liber – Mladost, Zagreb 1978.

- Schmidt, Burghart, *Postmoderna – strategije zaborava*, Školska knjiga, Zagreb 1988.
- Solar, Milivoj, *Uvod u filozofiju književnosti*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2004.
- Solar, Milivoj, *Retorika postmoderne*, Matica hrvatska, Zagreb 2005.
- Solar, Milivoj, *Smrt Sancha Panze i drugi eseji*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2006.
- Stamać, Ante, »Smjerovi istraživanja književnosti«, u: Škreb / Stamać, *Uvod u književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1983., str. 715–770.
- Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb 1997.
- Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, Knjiga I., Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750–1881), Biblioteka Posebna izdanja, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb 2004.
- Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, Knjiga II., Realizam, Biblioteka Posebna izdanja. Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb 2005.
- Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, Knjiga III., Moderna, Biblioteka Posebna izdanja. Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb 2005.
- Šicel, Miroslav, *Povijesti i povjesničari hrvatske književnosti*, Uvodna izlaganja, Drugi hrvatski slavistički kongres, Osijek, 14.–18. rujna 1999., Slavistički komitet Hrvatskoga filološkoga društva, Zagreb 1999.
- Šicel, Miroslav, »Pregledi i povijesti hrvatske književnosti u kontekstu suvremene znanosti o književnosti«, *Forum*, br. 40, HAZU, Zagreb 2001.
- Tinjanov, Jurij, *Pitanja književne povijesti*, Matica hrvatska, Zagreb 1998.
- Vodnik, Branko, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb 1913.
- Žmegač, Viktor, »Problematika književne povijesti«, u: Škreb / Stamać, *Uvod u književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1983., str. 37–92.

WHY WERE THE MINOR CROATIAN WRITERS PASSED OVER IN
SILENCE IN THE CROATIAN LITERARY HISTORIOGRAPHY?

S u m m a r y

The position of minor writers in the Croatian literary historiography is being considered through postmodern prism and literary historical optics. Answers to the question set in the title are not comprehensive, but derive from author's reflection and wondering as to why the minor writers remained neglected, forgotten and passed over in silence in the literary historiography and critical practice, and from the fact that the modern literary profession has become increasingly interested in them.

The author primarily finds assistance and scientific fulcrum for highlighting the issue of minor writers' position in the literary historiography — in scientific works by Dubravka Oraić Tolić and Burghart Schmidt, also relying on concrete and individual examples by writers from Slavonia and capital literary historical works created in the 20th and at the beginning of 21st century.

Key words: minor writers, Croatian literary history, literature science, post-modernism.